

Leszek Marciniak

MUZEUM ZIEMI WSCHOWSKIEJ WE WSCHOWIE

Muzeum Ziemi Wschowskiej utworzono 1 kwietnia 1968 r. na bazie Izby Pamiątek Historycznych, którą Wschowskie Towarzystwo Kultury uruchomiło w 1964 r. Akcją gromadzenia muzealiów związanych z przeszłością Ziemi Wschowskiej członkowie WTK, szczególnie z sekcji historyczno-literackiej i sekcji miłośników Wschowy, prowadzili przy dużym zaangażowaniu lokalnej społeczności przez osiem lat od 1956 r. Uroczyste otwarcie Izby miało miejsce 31 stycznia 1965 r., w 20. rocznicę wkroczenia armii radzieckiej do miasta.

Początkowo ekspozycja mieściła się w sali gotyckiej miejskiego ratusza. Stale powiększane zbiory obejmowały między innymi przedmioty z zakresu rzemiosła artystycznego, etnografii, malarstwa, numizmatów, militariów, archiwaliów. Patronat i opiekę merytoryczną nad Izbą i jej zbiorami powierzono pracownikom Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze. Organizacyjnie i finansowo podlegała natomiast Miejskiej Radzie Narodowej we Wschowie.

Decyzja o przekształceniu Izby Pamiątek Ziemi Wschowskiej w regionalne Muzeum Ziemi Wschowskiej podjęta została przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej we Wschowie 22 marca 1968 r. Prezydium PRN objęło też bezpośredni nadzór nad Muzeum. Na siedzibę Muzeum przeznaczono zabytkową kamieniczkę przy ówczesnym placu Jedności Robotniczej nr 2 (obecnie pl. Zamkowy). Przedłużający się remont sprawił, że uroczyste otwarcie nowej placówki odbyło się dopiero 22 lipca 1970 r. W udostępnionych salach wyeksponowano przedmioty zgromadzone w czterech działach: rzemiosła artystycznego (rzemiosło cechowe, portret trumienny), artystyczno-historycznym (malarstwo, rzeźba), archeologicznym (znaleziska z okolic Wschowy) i archiwalnym (druki, rękopisy).

W związku z zaadaptowaniem na cele muzealne pomieszczeń w sąsiedniej kamienicy (nr 3) w 1975 r. – zwiększono powierzchnię ekspozycyjną o kolejne sale. Muzeum zyskało dzięki temu możliwość zaprezentowania większej liczby zgromadzonych zabytków oraz organizowania na większą niż dotychczas skalę wystaw czasowych. Muzeum prowadziło w tym okresie

bardzo ożywioną działalność oświatową i kulturalną. Organizowało koncerty, odczyty, prelekcje i spotkania tematycznie nawiązujące do bogatej przeszłości Ziemi Wschowskiej, jej tradycji, historii i współczesności. Stało się dla nowych mieszkańców ważnym ośrodkiem kulturotwórczym i miejscem spotkań dla wszystkich pokoleń.

Założycielem i pierwszym kierownikiem Izby Pamiątek Historycznych we Wschowie był Onufry Kubicki, inżynier rolnik, wieloletni prezes Wschowskiego Towarzystwa Kultury i członek Miejskiej Rady Narodowej, społecznik, inicjator życia kulturalnego w mieście oraz opiekun wschowskich zabytków.

Pierwszym kierownikiem wschowskiego muzeum była mgr Halina Tomaszewska, a jej następcą mgr Ewa Olejnik. W 1973 r. na kierownika, a następnie dyrektora Muzeum powołano mgr Irenę Kubistal, historyka sztuki. Przez 17 lat pracy, dzięki prowadzonym na szeroką skalę badaniom terenowym i zakupom, pozyskała wspólnie z mężem, mgr. Jerzym Kubistalem, szereg zabytków, które znacząco zwiększyły liczbę pamiątek w zbiorach Muzeum Ziemi Wschowskiej. Jej wkład w rozwój tej placówki, podobnie jak wkład J. Kubistala, jest widoczny do dzisiaj. Dyrektorem Muzeum w latach 1990–2003 był mgr Władysław Czyżyk, archeolog.

Organizatorem Muzeum Ziemi Wschowskiej jest Rada Miejska we Wschowie, której Muzeum podlega w sposób bezpośredni. Ogólny nadzór nad Muzeum sprawuje Ministerstwo Kultury.

Aktualny statut Muzeum Ziemi Wschowskiej uchwalony został przez Radę Miejską we Wschowie 13 grudnia 2004 r. Zgodnie z nim siedzibą Muzeum jest miasto Wschowa, a terenem działania obszar miasta i gminy Wschowa. Celem działalności – dokumentacja rozwoju historycznego Ziemi Wschowskiej, tradycji kulturowych oraz udział w życiu oświatowym i kulturalnym regionu.

Regulamin Organizacyjny Muzeum Ziemi Wschowskiej został nadany przez dyrektora Muzeum 2 lutego 2005 r. Określa on organizację oraz zasady funkcjonowania placówki.

Muzeum Ziemi Wschowskiej mieści się w dwóch XVI-wiecznych kamienicach mieszczańskich przebudowanych w latach 1687–1689. Są to kamienice trzykondygnacyjne, o elewacji frontowej, szczytowej, trzyosiowej. Elewacje mają cechy barokowe, z uszakowymi oknami i pilastrami o motywach pseudocekinowych. Szczyt zdobią pilastry o bogatych ślimacznicach. W przyziemiu zachowało się sklepienie kolebkowe z lunetami i kolebkowo-krzyżowe. W pozostałych pomieszczeniach pierwotne stropy belkowane, fazowane. Na jednym z budynków (nr 3) znajduje się łacińska sentencja „Honeste vivere, neminem laedere unicuique suum tribuere disce” („Ucz się uczciwie żyć,

nikomu nie szkodzić i dzielić się tym co masz z innymi”). W budynku tym znajdowała się w przeszłości szkoła ewangelicka i mieszkał pastor Waleriusz Herberger zwany „Małym Lutrem”.

Dwie sąsiadujące ze sobą kamieniczki są budynkami podpiwniczonymi, o stromych dachach pokrytych dachówką. Budynek nr 2 w całości należy do Muzeum, W budynku nr 3 do Muzeum należy I piętro i poddasze. W stylowych wnętrzach, na parterze i na I piętrze, znajduje się pięć sal ekspozycyjnych, hol i dwa łączniki wykorzystywane do celów wystawienniczych. Pomieszczenia biurowe zlokalizowano na parterze, I oraz II piętrze (poddaszu), natomiast magazyny zbiorów na II piętrze. Powierzchnia użytkowa budynków wynosi 553,92 m² (odpowiednio 274,16 m² i 279,76 m²), a kubatura 1882,19 m³.

Na terenie Lapidarium Staromiejskiego Cmentarza Ewangelickiego znajduje się kaplica cmentarna, którą Muzeum zaadaptowało na swoje potrzeby i urządziło w niej salę ekspozycyjną oraz pomieszczenie biurowe. Kłasykistyczna kaplica wzniesiona została w 1819 r. Jest to budynek murowany, otynkowany, wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta ze sklepieniem zwierciadlanym. Na zewnętrznej dłuższej elewacji pięcioosiowej, z szeroką osią środkową ujętą lizenami, znajduje się wejście zamknięte łukiem odinkowym, flankowane pilastrami korynckimi nad wejściem płycina z datą budowy. W zwieńczeniu osi środkowej gzyms kostkowy. Dach naczółkowy kryty dachówką. Budynek jest podpiwniczony. Ogólna powierzchnia wynosi 102,6 m², natomiast kubatura 389,88 m³.

Dyrektor jest osobą zarządzającą i reprezentującą Muzeum Ziemi Wschowskiej. Muzeum ma następujące komórki organizacyjne: dział księgowości, etnograficzny, dział archeologiczno-historyczny, Lapidarium (rzeźba i architektura nagrobna) oraz dział obsługi muzeum.

Muzeum Ziemi Wschowskiej zatrudnia ośmiu pracowników, w tym siedmiu na pełnych etatach i jednego na pół etatu. Obok dyrektora, z wykształcenia magistra sztuki, pracownikami merytorycznymi są: archeolog, kierownik działu Lapidarium i kustosz działu archeologiczno-historycznego, historyk, kustosz działu archeologiczno-historycznego, historyk sztuki, asystent muzealny w dziale rzeźby i architektury nagrobnej. Pozostali pracownicy to główna księgowa, z wykształcenia magister ekonomii, montażysta wystaw i dwie kwalifikowane opiekunki ekspozycji.

Jako placówka regionalna muzeum gromadzi pamiątki związane z przeszłością Ziemi Wschowskiej w zakresie archeologii, etnografii, historii i historii sztuki, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów królewskiego miasta Wschowy. Posiada również bogate zbiory biblioteczne dotyczące wymienionych dziedzin. Wśród zgromadzonych licznych zabytków do wiodących ko-

lekcji zalicza się:

- wyroby z cyny pochodzące z pracowni konwisarskich z terenu Dolnego Śląska, datowane na okres od końca XVII do przełomu XIX/XX wieku (talerze, dzbany do wina, kufle, patery, miarki do odmierzania płynów lub materiałów sypkich, flaszki apteczne),
- portrety trumienne, tablice epitafijne i tablice herbowe związane z protestanckimi rodzinami mieszkającymi w okolicach Wschowy w XVII i XVIII wieku, w tym tak zasłużonymi jak Szlichtyngowie, Potworowscy, Mielęccy i Radlic Haza,
- zbiór wykonanych w XVIII w. przez nieznanego artystę portretów królewskich Zygmunta III Wazy, Jana Kazimierza, Augusta II, Augusta III, jego żony Marii Józefy oraz Stanisława Poniatowskiego,
- portrety możnowładców, m.in. kasztelana krakowskiego Hieronima Lubomirskiego, marszałka nadwornego litewskiego Janusza Sanguszki, kanclerza wielkiego koronnego Jana Małachowskiego, kasztelana sandomierskiego Franciszka Rychłowskiego, rotmistrza wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego Jerzego Tyszkiewicza,
- porcelana miśnieńska datowana na okres XVII–XIX w., malowana kobaltem, zdobiona tzw. wzorem cebulowym, malowana barwnie,
- fajans z Delf (słynna pracownia holenderska) malowany kobaltem, pochodzący z XVIII w.,
- malarstwo sztalugowe, rysunki i szkice, przede wszystkim martwa natura i portret m.in. Alfonsa Karpińskiego, Zofii Albinowskiej-Minkiewiczowej, Kazimierza Pochwalskiego, Alfreda Lenicy, Tadeusza Noskowskiego, Maksymiliana Feuerringa, Adama Hannytkiewicza, Gottfrieda Wilhelma Völckera, Stanisława Smoguleckiego, Jacka Malczewskiego, Andrzeja Grabowskiego, Jana Matejki, Piotra Michałowskiego, Georga Friedricha Raschke,
- kolekcja polskich, niemieckich i rosyjskich monet, banknotów oraz medali z XV–XX w., w tym monet bitych w mennicy wschowskiej od XV do XVII w.

Na uwagę zasługują także wschowiana zajmujące, jak zawsze w muzeach regionalnych, miejsce wyjątkowe.

- Zbiór planów i map Wschowy z XIX i XX w. obejmujący ponad 500 jednostek.
- Zbiór pocztówek z końca XIX i pierwszej połowy XX w. ukazujących Wschowę oraz miejscowości położone na terenie powiatu wschowskiego.

- Archiwalia dotyczące miasta oraz mieszkańców Wschowy i okolic z XVI – XX w., w tym rejestry metrykalne, akta sądowe, wyciągi z ksiąg podatkowych, protokoły gmin ewangelickich i gminy żydowskiej, akta urzędów, korespondencja, dokumenty kościelne.

Muzeum Ziemi Wschowskiej, zgodnie ze swoim statutem, organizuje wystawy stałe i czasowe o zróżnicowanym charakterze, ukazujące różne sfery życia społecznego, od czasów najdawniejszych po współczesność. Dotyczą one zarówno kultury ziem polskich, jak również historii i kultury innych krajów, narodów i kontynentów.

Dwie wystawy stałe to „Cyna z okresu XVII–XIX wieku w zbiorach Muzeum Ziemi Wschowskiej” i „Portret królewski i starościński ze zbiorów własnych”. W roku kalendarzowym przygotowuje się pięć, sześć wystaw czasowych w siedzibie Muzeum oraz w kaplicy cmentarnej na terenie Lapidarium.

Wystawy czasowe wypożyczane i organizowane są dzięki współpracy z różnymi placówkami muzealnymi, prywatnymi kolekcjonerami, instytucjami zajmującymi się promowaniem kultury, lokalnym środowiskiem amatorskim, a także w oparciu o zbiory własne. Wśród najciekawszych przedsięwzięć, jakie ostatnio zrealizowano, wyróżnić należy wystawy: „Sztuka Czarnej Afryki i afrykańskie fantasmagorie” (2001), „Ptaki i zwierzęta egzotyczne wszystkich kontynentów” (2001), „Pięć barw smoka” (2001) pod patronatem Chińskiej Republiki Ludowej, „Epoka Snu – Przebudzenie?” (2002) pod patronatem Ambasady Australii, „Owady – bogactwo życia (2003), „Fotografia dzikiej przyrody” (2003), na którą złożyło się 90 barwnych prac nagrodzonych w światowym konkursie fotograficznym BBC Wildlife Magazine oraz Muzeum Historii Naturalnej w Londynie, „Malarstwo – arcydzieła sztuki polskiej” – nowatorski projekt polegający na eksponowaniu w muzeach regionalnych replik obrazów znakomitych malarzy polskich, „Tatry – przyroda, ludzie, kultura” (2004), „Wielki Kanion w obiektywie Sylwii i Leszka Książkiewiczów” (2004), „Wschowa w dokumentach królewskich” (2004), „Sto najciekawszych odkryć archeologicznych w Chinach w XX w.” (2004) pod patronatem Chińskiej Republiki Ludowej, „Egzotyczny świat muszli” (2005) ze zbiorów Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku, „Ogniem i mieczem – kostiumy i militaria z filmu Jerzego Hoffmana” (2005).

Otwarcie wystaw towarzyszą wernisaże i koncerty muzyki kameralnej; często z wykorzystaniem koncertowego fortepianu firmy J.F. Blüthnera z Lipska, wyeksponowanego w jednej z sal wystawowych. Ponadto goście i mieszkańcy Wschowy mogą zapoznać się z historią miasta zwiedzając Staromiejski Cmentarz Ewangelicki, który pełni rolę muzeum rzeźby i architektury nagrobnej.

Muzeum we Wschowie zajmuje się przede wszystkim badaniem i dokumentowaniem historycznego rozwoju Ziemi Wschowskiej na przestrzeni dziejów. Cele te realizowane są poprzez prowadzenie kwerend archiwalnych, prac archeologicznych, studiów porównawczych oraz gromadzenie materialnych pamiątek związanych z działalnością i aktywnością lokalnych wspólnot.

W ciągu ostatnich kilku lat realizowano następujące projekty:

- badania archeologiczne dotyczące osadnictwa pradziejowego w okolicach Wschowy, ze szczególnym uwzględnieniem stanowisk w Olbrachcicach i Siedlnicy, stanowiących ważny ślad pobytu na tych ziemiach przedstawicieli kultury hamburskiej (łowcy reniferów), ahrenburskiej, chojnicko-pieńkowskiej i komornickiej,
- badania archeologiczne prowadzone na terenie Wschowy, zmierzające do określenia i ustalenia charakteru średniowiecznej zabudowy miasta, czasu powstania i konstrukcji fosy miejskiej, budowy murów obronnych, zmian w układzie przestrzennym wywołanych klęskami naturalnymi lub działaniami zbrojnymi,
- eksplikacja płyt nagrobnych zlokalizowanych na terenie Staromiejskiego Cmentarza Ewangelickiego we Wschowie, odczytywanie i interpretacja tekstów inskrypcyjnych i symboliki nagrobnej. W badania te zaangażowani byli także pracownicy naukowcy i studenci z Pracowni Epigrafiki Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego,
- badania nad historią Dekanatu Wschowskiego, opis dziejów kościołów i parafii rzymsko-katolickich w powiecie wschowskim w oparciu o archiwalny materiał źródłowy z zasobów archiwów państwowych i archidiecezjalnych w Zielonej Górze, Poznaniu, Lesznie i Wrocławiu,
- badania archeologiczno-architektoniczne zboru ewangelickiego we Wschowie, prowadzone od 2003 r. w związku z 400-leciem powstania tej świątyni (wzniesiona w 1604), celem badań jest ustalenie genezy powstania zboru, określenie funkcji, jakie pełnił oraz weryfikacja źródeł historycznych i utrwalonych opinii na temat kościoła. Pracami wykopaliskowymi, w których biorą udział m.in. studenci Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej, kieruje mgr Władysław Czyżyk – archeolog, kustosz Muzeum Ziemi Wschowskiej, przy współpracy mgr. Leszka Słowika – starszego wykładowcy na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej oraz mgr. Marka Wróbla – archeologa z Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Poznaniu z siedzibą w Trzebiniach. Studenci biorący udział w pracach odbywali swoje praktyki w ramach podpisanej w 2003 umowy pomiędzy władzami miasta Wschowy i Politechniki Wrocławskiej (w 2004 r. – 6000 zł).

Działalność oświatowa stanowi jeden z trzech podstawowych kierunków działań Muzeum Ziemi Wschowskiej. Obejmuje organizowanie i udostępnianie wystaw, edukację kulturalną, a także wychowanie przez sztukę i historię. Służą temu organizowane od lat lekcje muzealne, związane tematycznie z dziejami Wschowy i Ziemi Wschowskiej. Obejmują one cały okres dziejów, od prehistorii do historii najnowszej, w tym syntetyczne ujęcia wydarzeń w poszczególnych okresach i epokach, np. „Pradzieje Ziemi Wschowskiej – od schyłkowego paleolitu do X wieku” lub „Dzieje Wschowy od wczesnego średniowiecza do 1945 r.”, odnoszą się do określonych zagadnień, np. „Rozwój i gospodarcza rola Wschowy w XV–XVIII wieku”, „Protestanci i Żydzi we Wschowie i Ziemi Wschowskiej od XVI do XX w.” oraz podejmują tematy dotyczące poszczególnych obiektów zabytkowych jak np. „Historia zamku starościńskiego we Wschowie” i „Historia wschowskiego cmentarza ewangelickiego”.

Nową praktyką podczas wystaw czasowych stało się zapraszanie specjalistów z określonych dziedzin i organizowanie jednodniowych profesjonalnych sesji dla młodzieży. Inną formą kontaktu z młodzieżą są prowadzone od 2003 r. zajęcia praktyczne w zakresie malarstwa i rysunku rozbudzające zainteresowania sztuką oraz wiedzą niezbędną do poznania jej tajników. Zajęcia z malarstwa, rysunku i grafiki obejmują praktyczną i teoretyczną stronę zagadnienia. Dotyczą dawnych i współczesnych technik malarskich i graficznych, przygotowują do egzaminów do średnich szkół plastycznych i uczelni artystycznych, służą także korektom i konsultacjom prac plastycznych.

Działalność wydawnicza wschowskiego Muzeum ma bardzo długą tradycję. W latach 70. i 80. każdej wystawie towarzyszył folder lub katalog. Wspólnie ze Wschowskim Towarzystwem Kultury muzeum było inicjatorem i koordynatorem działań na rzecz wydania monografii Wschowy. W związku z przedłużaniem się prac nad publikacją, w 1992 r. Muzeum wydało własne opracowanie dotyczącą historii miasta.

W 1999 i 2000 r. Muzeum aktywnie uczestniczyło w przygotowaniu do druku publikacji *Kapituła najstarszych miast i miejscowości w Polsce*, Siemradz 2000. Współdziałało także z władzami lokalnymi podczas opracowywania folderów poświęconych miastu i jego przeszłości, wydawanymi w latach 1994, 1998, 2002. W 2000 r. ukazał się pierwszy numer *Wschowskich Zeszytów Muzealnych*, praca T. Dzwonkowskiego pt. *Sukiennictwo wschowskie na przełomie XVIII i XIX w.* Niestety, brak środków finansowych uniemożliwił kontynuowanie serii.

W 2004 r. zostały opracowane od strony merytorycznej i graficznej dwa foldery dotyczące dwóch cennych obiektów zabytkowych, zboru ewangelic-

kiego oraz staromiejskiego cmentarza ewangelickiego. Pierwszy folder ukazał się w związku z obchodami 400-lecia kościoła ewangelickiego, drugi ukazał się w 2005 r.

W przygotowaniu znajduje się również publikacja z sesji popularnonaukowej, która odbyła się we wrześniu 2004 r., na temat protestanckiej przeszłości Wschowy. Złoży się na nią kilkanaście wygłoszonych wówczas referatów. W planach na 2005 r. ujęto również wydanie *Kalendarium miasta Wschowy*. Muzeum będzie ponadto finansowało X tom ogólnopolskiej serii wydawniczej „Corpus Inscriptionum Poloniae”, w całości poświęcony tekstom epitafijnym z wschowskiego lapidarium.

Muzeum Ziemi Wschowskiej zawsze brało aktywny udział w życiu kulturalnym miasta. W dniach 17–18 lipca 2004 r. było współorganizatorem Jarmarku Mieszczańskiego, dofinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach projektów Euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. Na bazie wcześniej zakupionej matrycy, podczas tej imprezy pracownicy Muzeum wybili 500 sztuk replik monety zwanej „tymfem”, z których sprzedano w ciągu jednego dnia blisko 350 egzemplarzy. Pomysłodawcą emisji nowej złotówki był Andrzej Tymff, dzierżawca mennic w Poznaniu, Wschowie, Opolu, Krakowie, Bydgoszczy i Lwowie. Nowa moneta była w obiegu od 1663 do 1767 r. i to właśnie z nią związane jest stare przysłowie „Dobry żart – tymfa wart”.

W trakcie jarmarku Muzeum udostępniło do zwiedzania zbór ewangelicki, gdzie można było zapoznać się z efektami prac wykopaliskowych, obejrzeć slajdy z zabytkami Wschowy i posłuchać prelekcji na temat historii miasta. Zarówno stoisko muzealne, jak i zwiedzania zboru cieszyły się największą popularnością wśród mieszkańców Wschowy i gości, którzy przyjechali na Jarmark.

W ramach Królewskiego Festiwalu Muzyki we Wschowie Muzeum zorganizowało w swojej siedzibie koncert kwartetu smyczkowego „Vivace Quartetto”.

We wrześniu 2004 r. było z kolei organizatorem obchodów 400. rocznicy zboru „Kripplein Christi”. Podczas trzydniowych uroczystości zaproszeni goście i mieszkańcy Wschowy zapoznali się z najnowszymi badaniami archeologicznymi prowadzonymi w zborze, uczestniczyli w sesji popularnonaukowej „Protestancka przeszłość Wschowy”. Sesję poprowadził prof. dr hab. Witold Szulc z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, wzięło w niej udział 11 prelegentów, w tym 3 z terenu Niemiec. Impreza weszła do programu XII Dni Dziedzictwa Kulturowego, które w 2004 roku odbywały się pod hasłem „Wielokulturowość Europy”. W ramach obchodów rocznicowych, a także Międzynarodowego Letniego Festiwalu Muzyki Kameralnej,

odbył się koncert muzyki poważnej w kościele Trójcy Świętej w wykonaniu „Lubuskiej Sinfonietty”.

Działalność gospodarcza Muzeum to przede wszystkim oferta sprzedaży własnych wydawnictw i pamiątek związanych ze Wschową, a także, w ramach ekspozycji wzornictwa artystycznego Galerii „RENES” z Poznania. Szeregu wyrobów współczesnej sztuki użytkowej i zdobniczej, w tym malarstwa, grafiki, ceramiki, szkła artystycznego, metaloplastyki, ram do obrazów, których ornamentyka nawiązuje do różnych epok historycznych. Zostały one zaprojektowane i wykonywane przez artystów plastyków i renomowanych konserwatorów sztuki.

Muzeum we Wschowie nie posiada własnej pracowni konserwatorskiej, dlatego zmuszone jest do korzystania z pomocy innych muzeów, w przypadku architektury nagrobnej – z pomocy konserwatorów kamienia, absolwentów Wydziału Konserwacji Zabytków Uniwersytetu Toruńskiego.

W 2000 r. Muzeum we Wschowie odwiedziły 1883 osoby, w tym 1650 w ramach grup zorganizowanych. W 2002 r., w związku z trwającymi remontami było 790 osób, z czego 685 w ramach wycieczek szkolnych. W 2003 roku Muzeum gościło 1764 osoby, w tym 1456 dzieci i młodzieży. Najkorzystniej przedstawia się frekwencja w 2004 r., 4980 osób, w tym 2136 w ramach wycieczek szkolnych, co zawdzięczać należy m.in. udziałowi Muzeum w projekcie Jarmarku Mieszczańskiego.

Najważniejszym z zamierzeń związanych z przyszłością Muzeum Ziemi Wschowskiej jest projekt przeniesienia jego siedziby do budynku dawnego Kolegium Jezuickiego. Zajmowane obecnie przez Muzeum zabytkowe kamieniczki od lat nie spełniają wymogów bezpieczeństwa. Do wszystkich sal ekspozycyjnych na I piętrze prowadzą wąskie i strome schody. Utrudnia to wejście osobom starszym, uniemożliwia dostęp osobom niepełnosprawnym, stanowi utrudnienie przy transporcie obiektów. Istniejący w muzeum układ komunikacyjny jest także przeszkodą dla stworzenia przestronnego magazynu zbiorów, potrzebnych pomieszczeń biurowych oraz czytelnicy, z której mogliby korzystać uczniowie.

Kamieniczki, jeden z cenniejszych obiektów zabytkowych miasta, ze swoją bogatą architekturą elewacji i wystrojem wewnątrz świadczą o wysokiej pozycji społecznej ich dawnych właścicieli. Mogłyby w związku z tym zostać zaadaptowane i wykorzystane jako muzeum wewnątrz mieszczańskich, co z jednej strony wpłynęłoby na podkreślenie specyfiki Muzeum Ziemi Wschowskiej, z drugiej podniosło atrakcyjność turystyczną miasta. Utworzenie takiego muzeum pozostawałoby w ścisłym związku z organizowanym corocznie „Jarmarkiem Mieszczańskim”.

Muzeum przygotowuje stałą ekspozycję poświęconą historii Wschowy. W tym celu zakupiono w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze reprodukcje dokumentów wystawianych miastu i jego mieszkańcom przez królów Polski. W dalszym etapie planowane jest pozyskanie reprodukcji dokumentów i kopii tłoków pieczętnych z Archiwum Państwowego w Poznaniu.

Mając na względzie zabytkową wartość Staromiejskiego Cmentarza Ewangelickiego oraz jego znaczenie dla poznania dziejów Wschowy, w kaplicy zorganizowana zostanie stała wystawa, na którą składać się będą fotoreprodukcje płyt epitafijnych z tłumaczeniami na język polski i niemiecki. W centralnej części sali umieszczona zostanie granitowa płyta z planem urbanistyczno-architektonicznym cmentarza, informująca o tym, jak należy zwiedzać obiekt.

W 2004 roku pozyskano plac przylegający do Lapidarium w celu stworzenia magazynu zabytkowych elementów kamieniarki cmentarnej oraz wiaty dla potrzeb prac konserwatorskich przy płytach epitafijnych. W przyszłości w miejsce wiaty stanie budynek z pełnym uzbrojeniem do prowadzenia wszelkiego typu prac konserwatorskich przy różnych obiektach.

Z dziejów lapidarium rzeźby nagrobnej we Wschowie

Unikatowy w skali kraju i Europy cmentarz ewangelicki założony został z inicjatywy pastora Waleriusza Herbergera w 1609 roku, kiedy wschowscy ewangelicy zostali zmuszeni do rezygnacji z cmentarza znajdującego się przy kościele farnym. Miejsce pochówku przeniesiono poza mury miasta – na teren Polskiego Przedmieścia. Część gruntów na potrzeby cmentarza została formalnie przekazana w 1610 r.

Nekropolia wschowska jest przykładem nowego typu cmentarza, wykształconego w obrębie kultury protestanckiej w XVI wieku. To wtedy zaczęły powstawać cmentarze poza murami miast, stanowiąc wyłom w wielowiekowej tradycji chowania zmarłych „ad santos et apud ecclesiam” (przy świętych i wokół kościoła). Swoją formą nawiązywały do wykształconego w okresie średniowiecza we Włoszech Campo Santo (Pola Świętego). Miejsce pochówku i upamiętnienia zmarłych komponowano jako połączenie ogrodu i czworobocznego dziedzińca otoczonego otwierającymi się do wnętrza krużgankami. Na ścianach krużganków umieszczano epitafia. Cmentarz we Wschowie (obok nekropoli w Halle), jeden z najstarszych w nowożytnej Europie, jest pierwszą w Polsce realizacją średniowiecznego wzorca włoskiego. Pierwszy pochówek na wschowskim cmentarzu odbył się 25 lutego 1609 r., kiedy burmistrz miasta Piotr Deutschlender pochował swoją żonę Małgorzatę.

Cmentarz stanowi nieregularny trapez o powierzchni prawie 2 hektarów. Otacza go mur ceglany otynkowany wysokości około 2 m. Do wnętrza prowadzą trzy bramy. Główne wejście znajduje się na południowo-wschodnim narożniku i prowadzi do najstarszej, XVII-wiecznej części nekropolii.

W początkowym okresie zmarłych upamiętniały jedynie płyty epitafijne, które umieszczano na wewnętrznej ścianie cmentarnego muru. Dopiero pod koniec XVIII wieku pojawiły się kamienne pomniki nagrobne. Dla podkreślenia wyższej pozycji społecznej i majątkowej rodziny wschowskich patrycjuszów oprócz epitafiów wystawiały proste w formie budowle sepulkralne – kaplice oraz obejścia kryjące krypty grobowe.

Na murach i kaplicach umieszczono ponad 170 XVII i XVIII-wiecznych płyt epitafijnych (od renesansowych po klasycystyczne). Na cmentarzu zgromadzono także fragmenty płyt epitafijnych z okolicznych – zniszczonych lub zlikwidowanych – cmentarzy ewangelickich. Płyty stanowią cenne źródło poznania dziejów miasta oraz badań nad symboliką związaną ze sztuką sepulkralną.

W XIX wieku do cmentarza dołączono od strony zachodniej nekropolię katolicką, na terenie której znajduje się dom przedpogrzebowy o charakterze klasycystycznym, zbudowany w 1819 r.

Na wschowskiej nekropolii spoczywa wielu zasłużonych mieszkańców miasta. Pochowano tutaj między innymi dwóch sławnych pastorów, Waleriusza Herbergera i Samuela Fryderyka Lauterbacha oraz Mateusza Vechnera, lekarza na dworze królewskim Zygmunta III Wazy.

Staromiejski cmentarz ewangelicki we Wschowie po 1945 r. (kiedy miasto powróciło do Polski, a opuścili je dotychczasowi niemieccy mieszkańcy) ulegał powolnej dewastacji. Pierwsze prace konserwatorskie przeprowadzono na nim pod koniec lat 70. W kilka lat później cmentarz stał się działem Muzeum Ziemi Wschowskiej. Mając na względzie wartość zabytkową Staromiejskiego Cmentarza Ewangelickiego oraz jego znaczenie dla poznania dziejów Wschowy, w domu przedpogrzebowym zorganizowana została ekspozycja, na którą złożyły się 20 zakupionych fotoreprodukcji płyt epitafijnych. Inskrypcje będą tłumaczone na język polski i język niemiecki.